

«Kuhinjska sela» – Koprivničko vlastelinstvo pod upravom krajiških kapetana

Koprivnički zapovjednici upravljali su Koprivničkim vlastelinstvom od sredine 16. stoljeća. U selima na vlastelinstvu tijekom 17. stoljeća odvijao se intenzivni proces demografske i gospodarske obnove. Za sada je moguće pokazati da su na vlastelinstvu živjele tri skupine zavisnih seljaka: kmetovi, slobodnjaci i želiri (inkvilini). Na Koprivničkom vlastelinstvu opstala su samo ona sela koja su bila smještena najzapadnije (Kunovec, Pustakovec, Ivanec i Peteranec), a izbjeglice su uz pridravске močvare i otoke formirali nova sela (Drnje i Sigetec) koja su također funkcionirala kao sastavni dio vlastelinstva. Dio tih sela funkcionirao je kao «kuhinjska sela» koprivničkih kapetana koji su upravljali vlastelinstvom, a prihode upotrebljavali za osobne potrebe. U Virju, Drnju i Sigecu formirane su vojnokrajiške utvrde, a dio je stanovnika bio u plaćenju vojnoj službi. Izgleda da je u drugoj polovici 16. ili najkasnije početkom 17. stoljeća došlo do objedinjavanja Koprivničkog i Đurđevečkog vlastelinstva, kojemu je pripadao i dio spomenutih sela. Koprivničko vlastelinstvo prestalo je postojati u drugoj polovici 18. stoljeća kada je dio podložnika bio uključen u krajiški sustav, a dio koji je ostao u tzv. Provincijalu izdvojen je iz sastava Koprivničkog vlastelinstva.

Ključne riječi: Koprivničko vlastelinstvo, Đurđevečko vlastelinstvo, Vojna krajina, 16-17. stoljeće, «kuhinjska sela», lokalna povijest, gospodarska povijest.

Od sredine 16. stoljeća, prelaskom Čazme i Virovitice u sustav Osmanskog Carstva 1552., Koprivničko vlastelinstvo postalo je pogranično na granici habsburškoga i osmanskoga imperijalnog sustava. Pograničnost Koprivničkog vlastelinstva bila je dodatno izražena nakon ulaska Kaniže i prekodravskih ugarskih prostora u osmanski imperijalni sustav 1600. godine. Ovakvo stanje je potrajalo do potkraj 17. stoljeća, a potvrđeno je Karlovačkim mirom 1699. kada je formirana nova osmansko-habsburška imperijalna granica koja je bila pomaknuta dalje od ovog prostora.

Srednjovjekovno Koprivničko vlastelinstvo¹ bilo je 1547. vraćeno Ugarskoj dvorskoj komori, a na njemu je 1548. bilo svega 25 inkvilinskih obitelji²; «neki

¹ O srednjovjekovnim Koprivničkom i Đurđevečkom vlastelinstvu usporedi: R. Pavleš, *Koprivničko i đurđevečko vlastelinstvo. Povijest, topografija, organizacija*, Koprivnica 2001.

² Prema Josipu Adamčeku, kategorija zavisnih seljaka poznata pod nazivom inkvilini ili želiri u 16. je stoljeću «nastala naseljavanjem novih podložnika i raslojavanjem velikih seljačkih porodica

od njih bili su u vrijeme mira kmetovi vlastelinstva, a drugi su došli s raznih strana kao bjegunci; ne posjeduju selišne zemlje a ipak ih primoravaju na tlaku za grad». Zabilježeno je i 7 kmetskih obitelji koje su imale selišta u Ivancu. Uz njih je 10 ljudi živjelo na malom otoku na Dravi zvanom Drnje, a ranije su bili kmetovi u Proderijancu (Peterancu ili Prodaviću tj. kasnijem Virju). Nisu posjedovali selišta, a davali su tlaku. Na otoku nazvanom Nart i ispod njega na obali Drave u sučiji Struga živjelo je 20 vrlo bijednih ljudi, od kojih su neki bili kmetovi na Đurđevčkom vlastelinstvu, a drugi su došli s raznih strana kao bjegunci. U Đurđevcu je živjelo 36 inkvilina. K tome je na dravskim otocima obitavalo još najmanje 44, a u trgovištu Prodavić (kasnije Virje) 11 bjegunaca.³

Spomenuti bjegunci su najvjerojatnije bili inkvilini.⁴ Zanimljivo je da je većina izbjeglih zavisnih seljaka bila iz neposredne okolice, što ukazuje da bijeg pred Osmanlijama u podravskom slučaju nije bio samo u udaljenije krajeve nego se provodio svega nekoliko kilometara podalje od glavnih komunikacija, uz zadržavanje na vlastelinstvu kojega su bili podložnici. Kako su Koprivničko i Đurđevčko vlastelinstvo imali jedine «zaštićenije» krajeve uz teško pristupačne terene rijeke Drave, izbjegli su se stanovnici u pravili skrivali na tim mjestima. «Domaćim» izbjeglicama su se pridruživali bjegunci s raznih strana, najvjerojatnije iz istočnih dijelova Slavonije. Prevladavanje podravskog govora kajkavskog jezika, koji je vrlo vjerojatno imao kontinuitet od srednjega vijeka⁵, jasno govori o tome da brojnost «domaćih» izbjeglica nije bila mala, odnosno da su oni morali biti brojniji od bjegunaca «s raznih strana». Moguće je i da svi zavisni seljaci nisu bili obuhvaćeni izvješćem iz 1548. godine, tj. njihov je broj, barem teoretski, mogao biti nešto veći.

na vlastelinstvima» (J. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb 1980, 422), no isti na 706. stranici piše da su inkvilini «bili držaoci sitnih zemljišnih posjeda, koji se često nisu računali selišnim državinama».

³ KAZ, ALC, ser. I, Litt. P, br. 504; Opis gospodarskog stanja vlastelinstva Đurđevca, Prodavića i Koprivnice, preveo M. Pandžić, priredio J. Adamček, *Kaj*, god. 2, br. 6, Zagreb 1969, 25-27; Izvor je u elektroničkom obliku objavljen na stranici <http://www.podravina.net/pdf/radhist001f.pdf>, a pristup je ostvaren 15. IX. 2004. u 20:15 sati.

⁴ Prema Zlatku Herkovu, inkvilin je «onaj koji nema vlastitog posjeda, želir, željar, hižar». Z. Herkov, *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, sv. 1, Zagreb 1956, 525. U koprivničkom slučaju, kada se govori o kmetovima i inkvilinima moguće je da se podaci odnose na njihov status prije nego su bili prisiljeni napustiti svoje domove. Činjenica je da su 1548. «pravni» kmetovi bili jedino oni koji su imali selišta u Ivancu. Prema ovom spisu izgleda da ostali nisu imali ne samo selišta nego ni kuće. To je bilo moguće jer Vladimir Mažuranić piše da je inkvilin «podložnik, koji ima samo kuću i podkućnicu, ili pače ne ima ništa svojega, nego je na stanu» (V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, 1. dio (A-O), Zagreb 1908-1922. (pretisak iz 1975), 437).

⁵ M. Lončarić, *Jezični odnosi u Podravini, Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji*, Zagreb 1990, 181-195.

Izvjешće o vlastelinstvima iz 1548. ističe da «sva druga sela koja postoje na području vlastelinstva (kaštela) posve su opustošili Osmanlije. Ti se ljudi, kao i preostali građani Koprivnice, ne usuđuju izlaziti ni na kakav rad niti u polje niti u vinograde zbog straha pred Osmanlijama. Tek kada najprije konjanici i pješaci pretraže polja i vinogradarska pribrežja, onda odlaze na tlaku odasvud zaštićeni i čuvani pod dobrom vojničkom stražom». ⁶ Prema ovim podacima, na Koprivničkom i Đurđevečkom vlastelinstvu su tada živjele samo 37 kmetskih i 116 inkvilinskih obitelji, tj. 153 obitelji. Kmetova je bilo manje od četvrtine, što govori o izuzetnom osiromašenju zavisnih seljaka. Zbog velikog siromaštva te kako bi potaknuo povratak odbjeglih kmetova, kralj je 28. ožujka 1549. oslobodio podložnike od svih davanja na dvije godine. ⁷

Dragutin Feletar je zapisao: «Valjalo je prehraniti veliku ratničku posadu koprivničke i drugih okolnih utvrda, a uz to valjalo je unovačiti što više mladića u vojsku. Tako i Kunovec, Ivanec, Pustakovec i druga okolna sela postaju izravno vojno leno, odnosno posjedi koprivničkih kapetana i vojnih vlasti». ⁸

Prema Ranku Pavlešu, smanjenje broja podložnika na vlastelinstvu će se nastaviti jer zbjegovi koji nisu dobili zaštitu u obliku utvrde nestaju u provalama Osmanlija. Preostao je samo zbjeg kmetova na području bivšeg vesnikata Struge kao jezgra budućeg sela Sigetec (istočno od Koprivnice). Izgleda da su kmetovi iz Ivanca, koji su ranije bili u Đurđevečkom vlastelinstvu, u drugoj polovici 16. stoljeća prešli u sastav Koprivničkog vlastelinstva, a moguće je da se slično dogodilo sa kmetovima u Sigecu. ⁹ Isti autor drži da će opustošeni dijelovi vlastelinstva poslužiti «za naseljavanje novog stanovništva koje će imati sasvim drugačiji status od onog kakav su imali odbjegli kmetovi, a preostali podložnici vlastelinstva, uglavnom sklonjeni u pridravske močvare, ostati će u kmetskom statusu...». ¹⁰ Kmetovi Đurđevečkog vlastelinstva spominju se izrijekom još 1556. godine. ¹¹

Karl Kaser je mišljenja da su preostala sela vlastelinstva, tj. Kunovec, Pustakovec, Ivanec i Peteranec, imala poseban status. Ona su po njemu bila prolazno naseljena «jer za razliku od drugih mjesta tog vlastelinstva ova sela nisu bila naseljena Vlasima i ostala su pod jurisdikcijom dvorske komore». ¹² Kaser u svojoj knjizi nije jasno argumentirao «prolaznu naseljenost» pa to ostaje otvorenim pitanjem.

⁶ J. Adamček, Opis gospodarskog stanja, 26-27.

⁷ R. Horvat, Prilozi za povijest Podravine 1538.-1591. godine, *Vjesnik Zemaljskog arkiva*, god. 15, Zagreb 1913, 18-19.

⁸ D. Feletar, *Povijest Kunovca, U povodu 90. obljetnice Kunovečke bune*, Kunovec-Koprivnica 1993-1994, 30.

⁹ R. Pavleš, Koprivničko i đurđevečko vlastelinstvo, 147.

¹⁰ R. Pavleš, Koprivničko i đurđevečko vlastelinstvo, 27.

¹¹ R. Horvat, Koprivničke listine XVI. vijeka, *Vjesnik Zemaljskog arkiva*, god. 16, Zagreb 1914, 274.

¹² K. Kaser, *Slobodan seljak i vojnik 1*, Zagreb 1997, 103.

Na ostatke Koprivničkog vlastelinstva u drugoj polovici 16. stoljeća počeli su se naseljavati novi doseljenici. Koprivnički kapetan Ivan Globyczer¹³ nove je doseljenike pretvarao u kmetove. Isto je radio kapetan Albin Grasswein.¹⁴ Fedor Moaćanin je u svojim istraživanjima ukazao kako se 1569. u Saboru tužilo «da koprivnički kapetan upotrebljava koprivničke kmetove za osobne potrebe, umjesto za utvrđivanje grada, da se ne pokorava propisima o ubiranju poreza od imanja te utvrde i da vrijeđa podžupane i plemićke suce. Te i slične optužbe ponavlja idućih godina, ali se stanje ne mijenja».¹⁵

Izgleda da broj novih doseljenika nije bio mali. Koprivničko je vlastelinstvo 1570. imalo 150 kmetskih obitelji.¹⁶ Ranije sam donio podatak o postojanju 37 kmetskih obitelji, ali i 116 želirskih (inkvilinskih) 1548. godine. Povećanje kmetskih obitelji s 37 na 150 govori o značajnijem popravljaju gospodarske moći vlastelinstva, ali i vrlo vjerojatno o poboljšanju gospodarskog položaja zavisnih seljaka jer je na vlastelinstvu učeterostručen broj kmetova. Iz svega nije jasno što se u međuvremenu zbivalo s želirima odnosno izbjeglicama. Vjerojatno je da je barem dio njih s vremenom pretvoren u kmetove. Ako bi se ova pretpostavka pokazala točnom, ona bi se gotovo idealno uklopila s mogućnošću poboljšanja gospodarskog položaja zavisnih seljaka vlastelinstva, kao što sam ranije iznio.

Godinu dana kasnije, 1571. broj je kmetskih obitelji na vlastelinstvu porastao na 200,¹⁷ što možda nije baš najpouzdaniji pokazatelj točnosti brojka, ali ako ništa drugo onda barem jasno govori o pozitivnom demografskom trendu među zavisnim seljacima u kmetskom statusu. Godine 1582. u zapisnicima Hrvatsko-slavonskog sabora se spominje da kmetova ima puno i da su u dobrom stanju. Koprivnički kapetan imao je vlastiti alodij, a kmetovi su morali davati tlaku na alodiju.¹⁸ Na osnovi iznesenoga moguće je pretpostaviti da je gospodarski položaj zavisnih seljaka «dotaknuo dno» oko 1548. godine i da se on u idućih tridesetak godina popravio. To potvrđuju saborski zapisnici koji ih navode u «dobrom stanju»,

¹³ A. E. Brlić, Ivan Globiczer, Veliki kapetan koprivnički (1572. - 1581.), *Zbornik Muzeja grada Koprivnice* 4, Koprivnica 1947, 57-58.

¹⁴ A. E. Brlić, Tri Grassweina, vel. kapetani Koprivnički, *Zbornik Muzeja grada Koprivnice* 6, Koprivnica 1947, 84-86.

¹⁵ F. Moaćanin, *Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787.*, 31. – Isti autor upozorava: «Ipak jedva bi se moglo reći da arogancija vojnih zapovjednika prelazi za ono doba uobičajenu mjeru. Tužbe zbog nasilja koje podnose hrvatski feudinci jedan protiv drugoga, ne zaostaju ni brojem ni sadržajem za tužbama protiv krajiške vojske. Ne nasilja sama po sebi, uobičajena kod vojske onog vremena, nego tendencija vojnih zapovjednika da osiguraju sebi nesmetanu pljačku proširenjem svoje – a samim tim i svojih pretpostavljenih – jurisdikcije preko ograničenog kruga vojničkih odnosa daje njihovim samodovoljnim postupcima posebno političko značenje».

¹⁶ F. Šišić, *Hrvatski saborski spisi* (dalje: HSS), knj. 3, str. 290; R. Pavleš, Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo, 28.

¹⁷ HSS, knj. 3, 332; R. Pavleš, Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo, 28.

¹⁸ HSS, knj. 4, 56-59; R. Pavleš, Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo, 28.

a to znači da su u punom smislu mogli ispunjavati svoje obveze prema zemaljskom gospodarstvu, što nije bio slučaj tridesetak godina ranije.

Oko naseljavanja je bilo i problema jer se Hrvatsko-slavonski sabor 1580. žalio što kapetan nije dopustio podvrgavanje kmetova plaćanju poreza i obavljanju javnih radova.¹⁹ Kapetan Ivan Globyczer je uz to zauzeo obližnje posjede oko Rasinje, zapadno od Koprivnice i nešto udaljenije posjede oko Martijanca (Varaždinska županija).²⁰

S vremenom su koprivnički kapetani Koprivničko vlastelinstvo, odnosno njegove ostatke, pretvorili u vlastite feudalne posjede od kojih su imali nemale koristi. Oni su ostatkom koprivničkog vlastelinstva, odnosno tzv. «kuhinjskim selima» – kako su ih izvori nazivali u 18. stoljeću – upravljali kao feudalni gospodari,²¹ a dohodak ovih sela je 1648. godine iznosio preko 1000 rajnskih forinta.²² U jednom spisu iz 1656. godine navodi se da su spomenuta sela 1648. i 1649. godine nosila prihode od 1200 rajnskih forinta.²³ Ti su dohoci bili iznimni jer su koprivnički kapetani imali svoje redovite prihode, tj. primali su plaću. Osim toga, kapetani su «kuhinjska sela» izuzeli od vlasti Hrvatsko-slavonskog sabora i bana. Na saborskom zasjedanju 1604. staleži su se žalili da je kapetan Albin Grasswein (Grayszwein) na ostatku Koprivničkog vlastelinstva zabranio popisivanje i naplatu poreza.²⁴ Ti su postupci zapravo značili izdvajanje Koprivničkog vlastelinstva iz vlasti Hrvatsko-slavonskog sabora.²⁵

Koprivnički kapetani su otpočetak, pored svoje plaće, uživali ukupne prihode s Koprivničkog vlastelinstva. Oni su za to sami morali namještati nadstojnike, stražare i puškare (čuvare).²⁶ Zavisni seljaci bili su isprva u kmetskom i želirskom (inkvilinskom), a sredinom 17. stoljeća i u slobodnjačkom statusu.²⁷ Možda je pojavu slobodnjaka moguće promatrati kao dio procesa ponovnog naseljavanja vlastelinstva. Slične primjere pojave slobodnjaka kao povlaštene skupine zavisnih seljaka u prvoj polovici i sredinom 17. stoljeća nalazimo na velikom dijelu vlastelinstava koja su graničila s vojnokrajiškim područjima.²⁸

¹⁹ HSS, knj. 4, 53-54; J. Adamček, *Bune i otpori*, Zagreb 1986, 19.

²⁰ J. Adamček, *Agrarni odnosi*, 505.

²¹ Štajerski zemaljski arhiv Graz (dalje: STLA), *Militaria*, Sch. 175.

²² K. Kaser, *Slobodan seljak i vojnik* 1, 86, 103-104.

²³ STLA, *Militaria*, Sch. 199.

²⁴ HSS, knj. 5, 632-633; SHKR, knj. 1, 324-326; J. Adamček, *Bune i otpori*, 19.

²⁵ J. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, 505.

²⁶ K. Kaser, *Slobodan seljak i vojnik*, 86, 103

²⁷ Primjerice 1658. i 1659. spominje se slobodnjak Andrija Hus iz Drnja. Usp. J. Andritsch, *Die Matrikeln der Universität Graz* 2, 207, 213.

²⁸ J. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, 697-701. Prema J. Adamčeku: «U drugoj polovici XVI. st. pojavile su se prve grupe slobodnjaka s trajnim i

Izgleda da se i vlaško stanovništvo naselilo na dijelu Koprivničkog vlastelinstva, na što ukazuje pismo kralja Rudolfa od 8. listopada 1604. u kojem poziva nadvojvodu Ferdinanda da udovolji molbama Hrvatsko-slavonskog sabora zbog vlaških naseljenika kao koprivničkih podložnika.²⁹ I nadvojvoda Matija se u Beču 13. svibnja 1605. očitovao nadvojvodi Ferdinandu oko ove tužbe.³⁰

Moguće je da se prethodna obavijest odnosi na vlaško stanovništvo iz Mučne koji su 1605. molili da ih se oslobodi rabote i sličnih zahtjeva,³¹ ali se ne spominje tko je postavljao te zahtjeve.³² Izgleda da su zahtjeve prema njima imali koprivnički kapetani koji su vjerojatno nastojali postavljati se za upravitelje Koprivničkog vlastelinstva. Prema bilješci iz 1607., vlaški naseljenici iz Mučne žalili su se na koprivničkog kapetana Schrottenbacha, ali se ne kaže zbog čega.³³ Spis je bio dostavljen kapetanu radi podnošenja izvještaja i otklanjanja razloga tužbi.³⁴ Aleksa Ivić je, pozivajući se na spomenute bilješke, smatrao da su 1605. «od Srba u Mučnoj kod Koprivnice okolni plemići zahtevali, da im obavljaju kmetovsku službu», a 1607. spominje sukob s koprivničkim kapetanom Schrottenbachom.³⁵ Fedor Moaćanin je o tome zapisao: «Ako povežemo te dvije bilješke, a Ivić to i čini, onda bi jedino moglo ispasti da je koprivnički kapetan tjerao vlahu na rabotu, a ne hrvatski plemić».³⁶ Nakon što je kapetan Schrottenbach dao izvještaj Dvorskom ratnom vijeću u Grazu, ono mu je naložilo da vlaško stanovništvo u Mučnoj ostavi na miru dok ne stigne zapovjednik Slavonske krajine. Po Aleksi Iviću stanovnici u Mučnoj ovu su odluku pogrešno protumačili te ih je u ožujku 1608. Dvorsko ratno vijeće ukorilo radi neposlušnosti, a u svibnju 1608. povjerilo zapovjedniku Slavonske krajine Sigismundu Fridrichu Trautmansdorfu zadatak da se riješi spor između vlašskog stanovništva i koprivničkog kapetana Schrottenbacha.³⁷

Iz iznesenih podataka moguće je zaključiti da su koprivnički vlastelini početkom 17. stoljeća vlaške naseljenike u Mučnoj pokušavali držati podložnicima Koprivničkog vlastelinstva. Izgleda da se situacija nije promijenila ni 1640. kada je zagre-

nasljednim slobodnjačkim statusom. Slobodnjaci toga tipa pojavljuju se u velikom broju početkom XVII st. na vlastelinstvima koja su se naseljavala nakon perioda turskih pustošenja. Postala su, dakle, posebna kategorija kolonista na novonaseljenim vlastelinstvima».

²⁹ HSS, sv. 5, 634-635.

³⁰ HSS, knj. 5, 646.

³¹ Ratni arhiv, Beč (dalje: KA), IÖHKR, Vindica, Prot. Juli 1605.

³² F. Moaćanin, Pokušaji sporazumijevanja između hrvatskog plemstva i vlahu Varaždinskog generalata u 17. stoljeću, *Vojna krajina (Povijesni pregled – historiografija – rasprave)*, Zagreb 1984, 280.

³³ KA, IÖHKR, Vindica, Prot. DeceMBER 1607.

³⁴ F. Moaćanin, Pokušaji sporazumijevanja između hrvatskog plemstva i vlahu, 280.

³⁵ A. Ivić, Migracije Srba u Slavoniju tokom 16., 17. i 18. stoljeća, *Naselja i poreklo stanovništva po arhivskim dokumentima*, knj. 21, *Srpski etnografski zbornik*, knj. 36, Subotica 1926, 25.

³⁶ F. Moaćanin, Pokušaji sporazumijevanja između hrvatskog plemstva i vlahu, 281.

³⁷ KA, IÖHKR, Vindica, Prot. März 1608.; Prot. Mai 1608.

bački biskup Benedikt Vinković spomenuo kako je koprivnički kapetan imao 300 podložnika među vlaškim stanovništvom «in Territorio Presidii Caproncensi», «koje je bez ikakve javne koristi iskorištavao».³⁸

Hrvatsko-slavonskim staležima, koji su bili svjesni postupka izdvajanja Koprivničkog vlastelinstva od njihove vlasti, nije preostajalo drugo nego se neuspješno žaliti na Koprivničko vlastelinstvo zbog neplaćanja poreza, kao primjerice 1613. godine. Tek je 1618. Ugarski sabor donio zaključak kojim se Koprivničko vlastelinstvo pod upravom koprivničkog kapetana moralo podvrgnuti ne samo plaćanju poreza i javnim radovima nego i plaćanju crkvene desetine. Kralj je taj zaključak potvrdio, ali on nikada nije bio proveden u praksu.³⁹ Hrvatsko-slavonski sabor je – nakon 1604. i 1613. te 1618. godine – više puta (1624, 1634, 1637, 1642, 1649. i 1687) uzaludno tražio da se Koprivničko vlastelinstvo, odnosno posjedi oko Koprivnice, podvrgnu pod njegovu vlast te da podložnici plaćaju poreze.⁴⁰ Kapetani su podložnike vlastelinstva čuvali od plaćanja desetine, dake i davanja tlake prigodom izgradnje utvrda čime su njihovi stanovnici, koji su se našli izvan utjecaja važećih zakona, «osjećali sve pozitivne i negativne strane svojih gospodara».⁴¹

No, za razliku od tumačenja Karla Kasera, osim spomenutih sela (Kunovec, Pustakovec, Ivanec i Peteranec) još su neka bila sastavni dio vlastelinstva. Iz godine 1635. sačuvana je žalba kmetova Drnja i Sigeca protiv koprivničkog kapetana zbog samovoljnog udvostručavanja njihovih kmetskih obveza. Radi toga se sastalo posebno povjerenstvo koje je dalo detaljan izvještaj o tim obvezama. Osim sudjelovanja u obrani protiv Osmanlija, kmetovi su održavali mlinove na Dravi i davali druga podavanja.⁴²

Uz to se kod Drnja 1635. godine spominje prijelaz preko Drave.⁴³ Dravu se prelazilo brodom (skelom), a na drugoj je strani bilo Osmansko Carstvo. Nakon što su Osmanlije 1690. napustile Kanižu i prekodravske ugarske krajeve ovaj prijelaz dobiva na značenju, no i dalje je djelomično bio upotrebljavan u vojne svrhe. Tako se 1693. godine spominje u odredbama danim vojsci povodom odlaska iz zimskog tabora, te u spisima kojima je posebnim izaslanicima bilo naloženo poduzeti sve potrebno kako bi se olakšao prijelaz vojske.⁴⁴ Saborski zaključci od

³⁸ Z. Kudelić, Izvješće zagrebačkog biskupa Benedikta Vinkovića apostolskom nunciju Casparu Mattheiju o Marčanskoj biskupiji i Vlasima iz 1640., *Povijesni prilozi* 19, Zagreb 2000, 177.

³⁹ HSS, knj. 5, 85, 187-188; J. Adamček, Bune i otpori, 19.

⁴⁰ HSS, knj. 5, 85, 632-633, 671; *Zaključci Hrvatskog sabora* (dalje: ZHS), knj. 1, Zagreb 1958, 45, 106, 500; J. Adamček, Agrarni odnosi, 505.

⁴¹ K. Kaser, Slobodan seljak i vojnik 1, 104.

⁴² Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, Uvezeni spisi Varaždinskog generalata (dalje: USVG), knj. 1, fol. 61-65.

⁴³ HDA, Generalkomanda, USVG, knj. 1, fol. 61-65.

⁴⁴ ZHS, knj. 1, 565, 573.

14. studenog 1695. govore o ovom prijelazu preko Drave.⁴⁵ Isti je zabilježen u saborskim zaključcima od 12. srpnja 1704. godine.⁴⁶ Intenzivirani promet ometala je prijevoznina (brodarina). Ona je bila previsoka te je od Križevačke županije 5. rujna 1716. zatraženo da prijevoznici ne budu preskupi.⁴⁷

Godine 1635. traženo je da dobra Koprivničkog i Đurđevačkog vlastelinstva, tj. sela Peteranec, Drnje, Ivanec, Sigetec, Kunovec, Pustakovec i Virje te pustoseline Izdenčine i Petrovci budu doznačeni fisku.⁴⁸ Prema ovom podatku, na Koprivničkom i Đurđevačkom vlastelinstvu je u 17. stoljeću preostalo samo sedam naselja.

Sela Kunovec, Pustakovec i Ivanec (*Kunovicz, Pustakouicz, Ivanicz*) su bila smještena sjeverno, Peteranec (*Petrinianicz*) i Drnje sjeveroistočno, a Sigetec i Virje istočno od Koprivnice. Kralj Ferdinand III. je 7. lipnja 1647. četiri od sedam sela vlastelinstva darovao podbanu i kraljevom personalu Tomi Mikuliću. To su bila sela Kunovec, Pustakovec, Ivanec i Peteranec.⁴⁹ Tome se usprotivio koprivnički kapetan jer bi mu tim gubitkom bili izravno ugroženi nemali prihodi. Zanimljivo je usputno spomenuti da je Tomo Mikulić bio oženjen Katarinom, kćerkom nekadašnjeg koprivničkog kapetana Ivana Wilchelma Globiczera, te je preko te ženidbe dobio posjede zapadno od Koprivnice – Mali i Veliki Karlovec (Križevačka županija) i Martijanec (Varaždinska županija).⁵⁰

Koprivnički zapovjednik pukovnik Ehrenreich Trautmansdorf je 19. lipnja 1647. molio križevačkog zapovjednika Ivana Jakova Gallera, kao namjesnika generala, da se spriječi moguća kraljeva odluka o izlučenju tzv. «Slavonaca i Predavaca od Vlah». Trautmansdorf je mislio da bi kralj, na molbu Tome Mikulića i slavonskih staleža, mogao dati izvršiti zaključke Varaždinske komisije od 1635. godine glede izdvajanja tzv. «Slavonaca i Predavaca od Vlah». Razlog sprječavanju ove odluke je bio u tome da bi se izlučivanjem gore navedenih uništila krajina, a vlaški naseljenici bi se ili pobunili ili se odselili u Osmansko Carstvo. Kralja Ferdinanda su štajerski staleži i unutarnjoaustrijsko ratno vijeće zamolili da se Kunovec, Pustakovec, Ivanec i Peteranec ne izruče Tomi Mikuliću. Kao razlog su naveli činjenicu da su ta sela od uvijek spadala Koprivničkom vlastelinstvu odnosno koprivničkoj utvrdi kojom je upravljao zapovjednik tamošnje krajine. Zapovjedniku su ta sela bila nužna za uzdržavanje. Dana 22. studenoga 1647. odlučeno je da se ta sela ne izručuju Tomi Mikuliću te je zapovjedniku Slavonske krajine preporučeno nagovoriti Tomu Mikulića na dragovoljno odstupanje od darovanih sela koja su mu se trebala nadoknaditi drugim dobrima.⁵¹

⁴⁵ ZHS, knj. 2, 63.

⁴⁶ ZHS, knj. 2, 274.

⁴⁷ Hrvatske kraljevske konferencije (HKK), knj. 1, Zagreb 1985, 389.

⁴⁸ HDA, Generalkomanda, USVG, knj. 1, fol. 101-102.

⁴⁹ KA, IÖHKR, Vindica, fasc. 56, Juni 1647.

⁵⁰ J. Adamček, Agrarni odnosi, 513; Isti, *Ludbreg i okolica*, Monografija Ludbreg, Ludbreg 1984, 92.

⁵¹ R. Lopašić, *Spomenici Hrvatske krajine* (dalje: SHKR), knj. 2, Zagreb 1885, 279.

Kralj Ferdinand III. je u Pragu, 21. veljače 1648. dao naputak u kojem je, između ostaloga, komentirao «glede kmetova, pripadajućih Koprivnici, mislili su prijašnji članovi povjerenstva, da bi isti imali plaćati i nadalje porez kraljevini i da budu potčinjeni njenoj jurisdikciji, a tako neka ostane i u buduće. Nakon toga darovani su bili ti kmetovi personalu (Tomi Mikuliću), a članovi povjerenstva imaju nastojati, da ih dobiju s dobra od personala i sačuvaju za kapetaniju; ako pak to nije moguće, neka ostanu personalu».⁵² Kada je član povjerenstva Sigismund Trautmansdorf 12. svibnja 1648. boravio u Varaždinu, došao je na objed k predsjedniku ratnog vijeća koprivnički kapetan Ehrenreich Trautmansdorf te su mu pokazali posljednju rezoluciju o četiri sela Koprivničkog vlastelinstva. Dana 13. svibnja kapetan Ehrenreich Trautmansdorf je pohodio Sigismunda Trautmansdorfa i zatim je otputovao. Radi spomenuta četiri sela pisao je kralju u Prag. Idućeg je dana kod predsjednika ratnog vijeća i personala bila vođena nedovršena rasprava radi koprivničkih kmetova. Rasprava je nastavljena 19. svibnja 1648., a uspjeh joj je bio da je dogovoreno da kmetovi ostanu pod upravom nadkapetanije, uz uvjet da se daje naknada za njih, a u međuvremenu da se plaća zakupnina 1200 forinti godišnje. Kapetan Ehrenreich Trautmansdorf je trebao pustiti one kmetove koje je ranije uhvatio. Dana 21. svibnja Sigismund Trautmansdorf je zapisao kako je dao mišljenje da 1200 forinti nije previše za zakupninu. Na raspravi održanoj u Varaždinu 26. svibnja Tomo Mikulić je priopćio «da ako bude kapetan Ehrenreich Trautmansdorf pucao na kmetove u Koprivnici, da će se isti Turkom predati». Najvjerojatnije je istoga dana popodne zbog navedenih razloga Sigismund Trautmansdorf otputovao u Koprivnicu. Tamo mu je kapetan Ehrenreich Trautmansdorf pripovjedaio «o tumultu kmetova kapetanije, a da je to sve učinjeno bez njegova znanja». Sigismund Trautmansdorf spominje i to da se u Varaždinu 5. lipnja 1648. raspravljalo «o smutnjama u Koprivnici i o jednom prebjeglom kmetu».⁵³ U arhivu HAZU čuva se nedatirani prijepis podneska kralju deputacije Sabora kraljevina Hrvatske i Slavonije o odnosu koprivničkih kmetova prema tamošnjem kapetanu, u kojem je ponovljen zahtjev za stavljanje Koprivničkog vlastelinstva pod saborsku jurisdikciju.⁵⁴

Tomo Mikulić je svakako želio stupiti u posjed četiri sela. Kapetan Ehrenreich Trautmansdorf se Mikulićevu preuzimanju suprotstavio oružjem. Tomo Mikulić je bio ustrajan te je 1649. uspio stupiti u posjed spomenutih sela. No, za stupanje u posjed na svoju stranu trebao je pridobiti koprivničkog kapetana, što mu nije bilo nimalo jednostavno. Naposljetku je Mikulić kapetanu ponudio godišnji iznos od 1200 rajnskih forinta zakupa za kmetove iz sela Koprivničkog vlastelinstva:

⁵² SHKR, knj. 2, 280.

⁵³ SHKR, knj. 2, 283-284.

⁵⁴ Arhiv HAZU, Lopašićeva zbirka, Prijepisi latinskih, njemačkih i talijanskih isprava i pisama, br. 83.

Kunovca, Pustakovca, Ivanca i Peteranca.⁵⁵ Kralj Ferdinand III. je u Požunu 12. travnja 1649. potvrdio ugovor, sklopljen između koprivničkog kapetana Ehrenreicha Trautmansdorfa i personala Tome Mikulića, radi plaćanja zakupa za ranije spomenute kmetove. Ta se godišnja odšteta, odnosno zakupnina imala tako dugo plaćati dok se Tomi Mikuliću i njegovim nasljednicima ne nađu odgovarajuća dobra na drugom mjestu.⁵⁶

Odgovarajuća zamjena nije bila pronađena pa su ovim selima nastavili upravljati Mikulići. Zbog toga što je pitanje uživanja nad Kunovcem, Pustakovcem, Ivancem i Peterancem bilo riješeno na ranije izneseni način, logično je da Tomo Mikulić u svojoj oporuci iz 1649. ne spominje ova sela. Tomo Mikulić je imao sinove Ladislava i Aleksandra. Ladislav je umro dvije godine nakon oca, pa je sve obiteljske posjede preuzeo Aleksandar. Koprivničko zapovjedništvo je 30. listopada 1656. poslalo u Graz dopis kojim je zahtijevalo da se sela vlastelinstva vrate pod kapetanovu upravu.⁵⁷ No, iz pisma koprivničkog fiskusa Dorotića od 15. srpnja 1657. vidi se da je tada Aleksandar Mikulić još uvijek upravljao spomenutim selima.⁵⁸ Dana 15. kolovoza 1657. ban Nikola Zrinski je svjedočio da je koprivnički fiskus Petar Dorotić prosvjedovao protiv prisvajanja posjeda koprivničkih građana od tamošnjih vojnih zapovjednika, a radilo se o prostorima Ivanca, Peteranca i Kunovca.⁵⁹

Problem je nastao 1657. kada je izbio skandal jer su se proširili glasovi o Aleksandrovoj seksualnoj nastranosti i nasiljima. Zbog toga je morao pobjeći u Bosnu, ali je 1658. u odsutnosti bio osuđen na smrt uz zapljenu svih posjeda.⁶⁰ Time je prestao i ranije dogovoreni zakup za «kuhinjska sela» koji se odnosio na Tomu Mikulića i njegove nasljednike.

Ovim je selima 1659. ponovno upravljao koprivnički kapetan. O stanovnicima župe Ivanec, koja je osim sela Ivanec, Kunovec i Pustakovec obuhvaćala Botinovec, Goričko i Cenkovec,⁶¹ u zapisniku kanonskog pohoda od 1. travnja 1659. ukratko je opisan njihov mentalitet, odnosno većine «kuhinjskih sela»: «Narod je u toj župi surov, nemaran i nepobožan. Ne brine se za propovijed i za svetu misu, a nepokoran je župniku i drugim crkvenim ljudima. Silom želi oteti crkvena dobra. Prije nekoliko godina nije se nekoliko njih žalilo, da vlastitoga svoga župnika istjeraju, udarivši ga pet puta batinom. Pa i sada upravo se javno bune protiv koprivničkog kapetana, koji je njihov vlastelin».⁶²

⁵⁵ HDA, Neoregistrata acta (dalje: NRA), sv. 661, br. 26; sv. 661, br. 27; sv. 661, br. 28; sv. 661, br. 29; Arhiv HAZU, D-LXVI-145; J. Adamček, Bune i otpori, 19.

⁵⁶ SHKR, knj. 2, 284-285; primjerak i u Arhivu HAZU, D-LXVI-145.

⁵⁷ STLA, Militaria, Sch. 199.

⁵⁸ Arhiv HAZU, D-LXXII-48.

⁵⁹ HDA, Grad Koprivnica (GK), kut. 7, br. 3.

⁶⁰ HDA, NRA, sv. 726, br. 29, 49; sv. 728, br. 21; J. Adamček, Ludbreg i okolica, 93.

⁶¹ Župni ured Koprivnički Ivanec, Spomenica župe Koprivnički Ivanec.

⁶² Nadbiskupski arhiv, Zagreb, Kanonske vizitacije (NAZ, KV), Prot. 89/Ia, str. 224-225.; R. Horvat, Župe u Hrvatskoj Podravini, Hrvatska prošlost, knj. 2, Zagreb 1941, 25.

Koprivnički kapetan i vicegeneral Slavonske krajine Ehrenreich Trautmansdorf regulirao je 1. ožujka 1661. odnose s podložnim seljacima u Peterancu, te sklopio urbar, odnosno sporazum iz kojeg se vidi da su Peterančani istovremeno imali obveze kao obični podložnici, tj. kmetovi i ujedno kao povlašteni krajišnici. Sporazum donosimo u cijelosti: «Dajemo na znanje svim onima, kojih se tiče, da smo u poboljšanju ove koprivničke granice u prisutnosti mnogih valjanih muževa sa podčinjenima u selu Peteranec, a s kojima smo se sporazumjeli i ako na našu štetu, no ipak za bolju korist i uzdržavanje ove granice pod takvim uvjetima mi smo popustili i ublažili svoje prihode i odredili poslove te drugo, čime su do sada morali služiti koprivničkim kapetanima, a sada moraju spomenuti podložnici iz Peteranca služiti 80 dana nama svake godine i sa 300 dana rada godišnje i radom kroz čitav dan. Isto tako moraju nam od prihoda svakog mlina na Dravi davati jednu forintu te da su sa svime i na svakoj granici dužni vršiti sličnu službu, kao i drugi graničari, kamo ćemo ih uputiti mi ili drugi naši časnici te svoju službu vršiti i u pomoći biti onim graničarima gdje će takva služba biti potrebna i da je svako oboružan te da je spreman na svaku potrebu granice. Obećajemo da ćemo njihov sporazum s nama održati tako dugo dok ćemo ostati u Koprivnici...».⁶³

Iduće 1662. godine, u saborskim se zaključcima spominje izaslanstvo koprivničkog zapovjednika koje je trebalo regulirati stanje u Drnju jer je došlo do nezakonitog ubiranja kmetskih podavanja.⁶⁴ Drugih podataka o ovome nema, ali možemo pretpostaviti da je izaslanstvo trebalo regulirati odnose po uzoru na Peteranec. Drnje je bilo vrlo važno zbog svog smještaja u blizini prijelaza preko rijeke Drave te trgovačkog značaja. Na ovom prostoru je postupno došlo do širenja trgovine solju.⁶⁵ Moguće je da je već 1648. u Drnju postojalo skladište soli,⁶⁶ no o drnjanskoj solani više podataka imamo tek u 18. stoljeću.⁶⁷

Na Hrvatsko-slavonskom saboru još je 1681. godine bilo riječi o imanjinama oko Koprivnice što su ih držali krajiški časnici, no nije jasno odnosi li se taj podatak i na Koprivničko vlastelinstvo. Dana 15. travnja 1681. Hrvatsko-slavonski sabor je svojim izaslanicima, upućen im na saborsko zasjedanje u Sopronu, dao upute kako bi posjede oko Koprivnice koje su držali krajiški zapovjednici trebalo vratiti pod vlast Kraljevine.⁶⁸

⁶³ SHKR, knj. 2, 312.

⁶⁴ ZHS, knj. 1, 253, 254.

⁶⁵ A. Wissert, Bilješke o nekim varaždinskim kućama, *Spomenica varaždinskog muzeja 1925-1935*, Varaždin 1935, 38.

⁶⁶ L. Dobronić, Koprivnički gradski zapisnici, *Podravski zbornik* 14, Koprivnica 1988, 148. Spominje se «Holi Mihal na derniu ztoiecshi kamene zoli».

⁶⁷ Državni arhiv Varaždin, Arhiv grada Koprivnice (dalje: DAV, AGK), spis od 9. veljače 1731; H. Petrić, Općina i župa Drnje, Drnje 2000, 87.

⁶⁸ ZHS, knj. 1, 399, 419.

Osim ranije spomenutih kmetova i slobodnjaka na vlastelinstvu su vjerojatno postojale i druge skupine zavisnih seljaka poput želira ili inkvilina koji su posjedovali samo kuću i vrlo mali dio selišta. U zapisnicima koprivničkoga gradskog poglavarstva iz 1677. sačuvana je jedna bilješka da je Ferdinand Zehetner, zapovjednik Koprivničke krajine, pustio iz okova želira ili inkvilina Stjepana Orlovića.⁶⁹ Kako je ova bilješka krnja, treba biti oprezan jer je moguće da spomenuti želir nije bio podložnik ovog vlastelinstva.

Kada je 1770. povučena crta razgraničenja između civilnog i vojnog područja, došlo je do razmjene nekih sela. Kunovec, Pustakovec i Ivanec izdvojeni su iz krajiškog područja, dok su Peteranec, Drnje, Sigetec i Virje ostali dio Vojne krajine.⁷⁰ Tim je činom Koprivničko vlastelinstvo prestalo postojati.

Summary

The So Called “Kitchen Villages” – The Koprivnica Feudal Possession Under the Administration of the Military Border Captains

The Koprivnica military commanders administered the Koprivnica manor from the middle of the 16th century onwards. The villages on the manor passed through a period of demographic and economic renewal during the 17th century. There were three groups of dependent tenants living on the manor: the serfs, free tenants, and the so called *inquilini*. During this period only the villages in the most western parts of the manor still existed, while at the same time the refugees even created some new villages near the Drava River. A part of those villages were functioning as the so called “kitchen villages” of the Koprivnica captains who governed the manor, and used the income of these villages for their own needs. The military fortresses were erected in the villages of Virje, Drnje and Sigetec, and a part of their inhabitants were obliged to military service. It seems that the manors of Koprivnica and Đurđevac merged together in the second half of the 16th or, at the latest, in the first half of the 17th centuries. The feudal possession of Koprivnica ceased to exist in the second half of the 18th century, when one part of its subjects were incorporated in the Military Border system, and the others, who remained under the jurisdiction of the Croatian feudal diet (*Sabor*), were separated from the Koprivnica feudal possession.

Key words: Manor of Koprivnica, manor of Đurđevac, Military Border, 16th and 17th centuries, “kitchen villages”, local history, economic history.

⁶⁹ DAV, AGK, Zapisnici poglavarstva grada Koprivnice 1676-1687, spis od 24. prosinca 1677.

⁷⁰ K. Kaser, Slobodan seljak i vojnik 2, 224, bilj. 52.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 37

U SPOMEN IGORU KARAMANU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2005.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 37

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2005. godine

Naklada

400 primjeraka